

YOU (TH)

IN

CHARGE

'Wat kan ik doen voor groen?'

AMBASSADEURS SCHOLEN

AMBASSADEURS SCHOLEN

YOU (TH)

IN

CHARGE

‘Wat kan ik doen voor groen?’

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	2
IMPACT: (ON)ZICHTBAAR	4
WAT KAN IK DOEN VOOR GROEN?	5
OPDRACHT	5
1. ETEN EN DRINKEN	6
(ON)ZICHTBARE IMPACT	6
WAT KAN IK DOEN VOOR GROEN?	8
OPDRACHT	9
2. SPULLEN EN KLEDING	10
(ON)ZICHTBARE IMPACT	10
WAT KAN IK DOEN VOOR GROEN?	12
OPDRACHT:	13
3. VERVOER	14
(ON)ZICHTBARE IMPACT	14
HET VLIEGTUIG	14
DE AUTO	15
HET OPENBAAR VERVOER	15
DE FIETS	16
WAT KAN IK DOEN VOOR GROEN?	16
OPDRACHT:	17

4. WONEN EN ENERGIEVERBRUIK	18
(ON)ZICHTBARE IMPACT	18
WATER	18
GAS	19
ELEKTRICITEIT	19
OPDRACHT:	21
HET KLIMAATPLAN:	
WAT KAN IK DOEN VOOR GROEN?	22
HET PLAN	22
DE BEOORDELING	23
WAT KAN IK DOEN VOOR GROEN?	
STAPPENPLAN	26
STAP 1: HET BEGIN	26
STAP 2: EEN GOED PLAN IS HET HALVE WERK	27
STAP 3: READY, SET, GO!	29
STAP 4: HET VERSLAG	30
DE WAT:	31
DE HOE:	31
DE WAAR:	31
DE WANNEER:	31
DE WIE:	31
WIE DOET WAT:	32
COLOFON	35

INLEIDING

Je hebt er ongetwijfeld van gehoord. Het klimaat is aan het veranderen en dat heeft nadelige gevolgen voor de hele wereld en dus ook voor jou. Wat misschien minder duidelijk is, is wat JIJ kan doen om zelf duurzamer te leven en om jouw omgeving een stukje groener te maken. In deze module ga je met die vraag aan de slag door te kijken hoe jij zichtbaar en onzichtbaar invloed hebt op het klimaat, maar ook naar wat jij kunt doen om negatieve invloed op het klimaat te verminderen.

Klimaatverandering is natuurlijk een groot thema. Aan de ene kant betekent dit dat het soms lijkt alsof jouw invloed wel heel klein is. Maar, aan de andere kant worden er juist op veel plaatsen en ook op gemeentelijk, landelijk en Europees niveau stappen gezet om de wereld te verduurzamen. Er zijn veel kleine en grote initiatieven die samen echt een verschil kunnen maken.

Binnen Europa wordt er bijvoorbeeld gewerkt aan de Europese Green Deal, een omvangrijk pakket aan maatregelen die de EU-landen hebben opgesteld om Europa te vergroenen. De belangrijkste doelen van de Green Deal zijn het volledig terugbrengen en compenseren van de CO₂-uitstoot voor 2050 en het verzekeren van duurzame economische groei. De Nederlandse Eurocommissaris op het gebied van klimaat Frans Timmermans zei over de Green Deal het volgende: "With the European Green Deal to guide our way, we shall get there."

Maar nu vraag jij je misschien af wat JIJ kan doen, juist als er al plannen gemaakt worden op een veel hoger niveau! Die grootschalige verduurzaming lijkt immers iets voor de politiek en industrie. Maar juist jongeren hebben al laten zien dat zij ook een grote invloed kunnen hebben. Neem bijvoorbeeld Greta Thunberg die jongeren over de hele wereld aanmoedigde om te staken voor het klimaat en zo volgens Frans Timmermans (daar heb je hem weer!), een belangrijke bijdrage heeft geleverd door de te benadrukken dat verduurzamen NU moet worden aangepakt.

Een ander voorbeeld is Boyan Slat, die als Nederlandse tiener het probleem van de grote hoeveelheden plastic in zee wilden tackelen. Zijn startup, the Ocean Cleanup, is nu over de hele wereld met innovatieve

De Europese Green Deal
is HET Europese antwoord op de klimaatcrisis. Het heeft als doel om Europa het eerste klimaatneutrale continent te maken tegen het jaar 2050. Klimaatneutraal betekent dat Europa niet meer CO₂ uitstoot dan dat het opneemt of compenseert. In 2030 wil de EU al 55% minder CO₂ uitstoten dan de CO₂ uitstoot in 1990. Om de doelen te bereiken heeft de Europese Commissie een grote bundel aan maatregelen bedacht.

robots werkzaam om zwerfafval uit de zee te halen en nieuw zwerfafval tegen te houden voordat het in de zee terecht komt. Zo zie je maar, de YOUth are in charge!

En met die gedachte in het achterhoofd willen wij jou in deze module uitdagen! Uitdagen om na te denken hoe jij jouw invloed op het klimaat, maar vooral ook die in jouw omgeving (denk aan jouw school, huis, straat, sportvereniging, stad, land en EU) zou kunnen verduurzamen. Zo hebben wij in deze module ook een opzet voor een opdracht bijgevoegd waarmee jij een klimaatplan kan uitvoeren.

Voor nu is het belangrijk dat jij dit boekje eerst zorgvuldig doorleest. Wij hebben namelijk een selectie gemaakt van een aantal gebieden binnen de leefomgeving van de mens waar nog veel te verduurzamen valt. Zo willen wij jou informeren en inspireren hoe jij hier niet alleen een begin mee kunt maken, maar ook hoe jij op jouw beurt anderen weer tot actie kan aansporen. Zo brengen we samen verandering tot stand.

***YOU(TH) ARE
IN CHARGE!***

IMPACT: (ON)ZICHTBAAR?

ALGEMEEN: WAT IS IMPACT?

Om jou te inspireren gaan wij in deze module dieper in op hoe wij zichtbaar en onzichtbaar impact hebben op het klimaat. We focussen daarbij op vier onderwerpen:

1. Eten en Drinken
2. Spullen en Kleding
3. Vervoer
4. Wonen en Energieverbruik

Bij elk onderwerp geven wij een stukje informatie en laten wij jou nadenken over wat jij kunt doen om jouw invloed op dit gebied te verminderen aan de hand van enkele voorbeelden. Daarbij staat telkens de gedachte 'wat kan ik doen voor groen' centraal. Maar, voordat we beginnen, leggen wij jou kort uit wat **impact** nu eigenlijk is.

Wij weten dat het menselijk gedrag veel invloed uitoefent op onze omgeving en dus ook op de natuur en het leven om ons heen, **ons ecosysteem**. De belangrijkste invloeden zie je in de afbeelding hieronder:

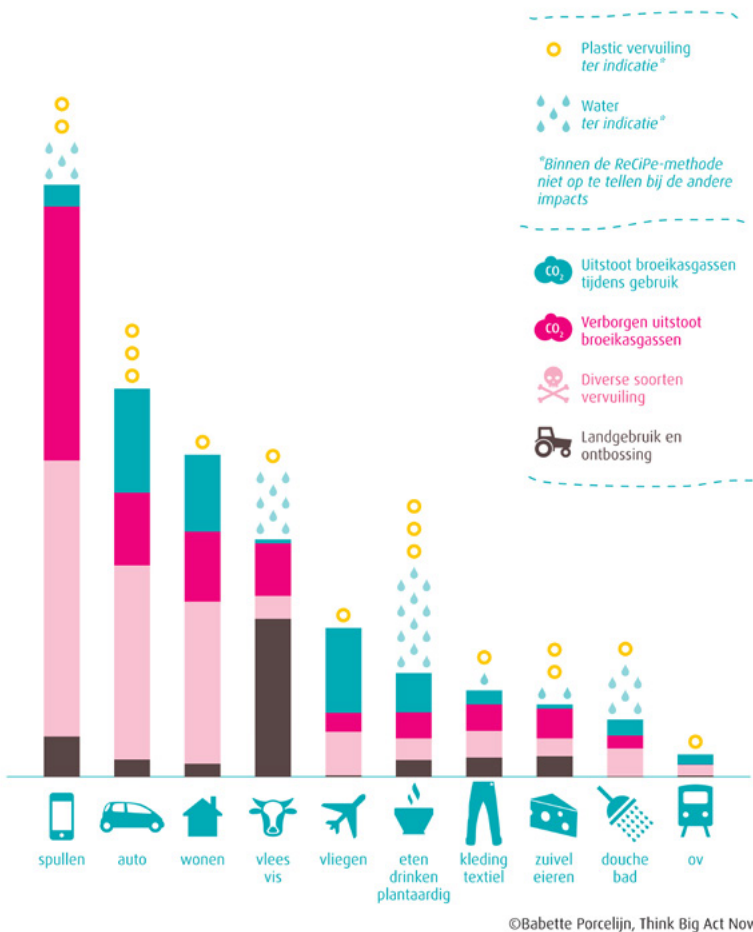
Nu denk jij, wanneer je naar het plaatje kijkt, misschien wel 'dat valt nogal mee.' Ik vis niet, ik werk niet in de landbouw of in een chemische fabriek. Maar wij realiseren ons niet dat wij een hele grote invloed op het milieu hebben in onze rol als consument: door wat we eten, waar we naar toe reizen, wat voor nieuwe spullen we kopen en hoe we wonen. Hiervoor hebben we veel producten en diensten nodig en die hebben weer invloed op ons ecosysteem, soms zichtbaar maar ook vaak onzichtbaar.

VERSCHILLENDE SOORTEN IMPACT

We hebben negatief effect op het ecosysteem door:

DE IMPACT TOP 10 van de gemiddelde Nederlander

Zichtbare impact - je raadt het al - valt op. Het is bijvoorbeeld de uitstoot van vieze gassen door auto's en vrachtwagens, maar ook zwerfafval dat blijft liggen op straat en uiteindelijk in de natuur terecht komt. Het is veel moeilijker om je iets voor te stellen bij **onzichtbare impact**. Dat gaat namelijk vaak over processen die geen duidelijke of directe sporen nalaten of plaatsvinden aan de andere kant van de wereld. Denk bijvoorbeeld aan al het water en eten dat koeien nodig hebben voordat een stuk vlees op jouw bord komt. Of denk aan de enorme mijnen die gegraven worden in de zoektocht naar de zeldzame materialen die nodig zijn om chips voor jouw telefoon of laptop te maken.

Kijk maar eens naar het plaatje hieronder. Dat geeft aan wat een gemiddelde Nederlander aan zichtbare en onzichtbare impact heeft. Dit verschilt per persoon en

natuurlijk bezitten de meeste jongeren nog geen auto of huis. Toch is het belangrijk om je ervan bewust te zijn dat ook als jij jouw huisgenoten vraagt om jou met de auto naar bijvoorbeeld de sportvereniging te brengen of wanneer jij de verwarming in het huis hoger zet, dit invloed heeft op de impact van het hele gezin. In het volgende deel gaan we hier dieper op in.

WAT KAN IK DOEN VOOR GROEN?

Wij snappen natuurlijk dat dit misschien nog een warrig verhaal is en dat het moeilijk kan zijn om een goed idee te krijgen hoeveel impact jij nu hebt op het klimaat. Tegelijkertijd vinden wij het belangrijk dat jij daar juist WEL een goed idee van krijgt. Zo kun jij namelijk goed kijken hoe jij met kleine stapjes een groot verschil kan maken. Gelukkig zijn er tegenwoordig veel verschillende apps en websites waar jij jouw impact kan schatten of zelfs meten. Voordat je verder leest willen wij jou daarom uitdagen om jouw impact te meten.

OPDRACHT

Kijk op <https://mijnverborgenimpact.nl/> en vul de meting in. Loop je vast? Vraag dan hulp aan je klasgenoten, je docent of jouw huisgenoten.

1. ETEN EN DRINKEN

Onze eet- en drinkgewoontes hebben veel invloed op onze leefomgeving. Toch is het lastig voor ons als consument om goed in te schatten hoeveel bepaalde keuzes nu bijdragen aan klimaatverandering. Veel van de impact in voedsel en drinken zit verborgen in het productieproces of het vervoer. Ook is niet elk stukje vlees even schadelijk en kunnen zelfs niet-dierlijke producten een negatieve invloed hebben op het klimaat. In dit hoofdstuk leggen wij uit waar de vervuiling zit in ons voedsel en drinken en wat wij anders zouden kunnen doen.

(ON)ZICHTBARE IMPACT

Eten en drinken zijn belangrijke redenen waarom de impact op het klimaat van een gemiddelde Nederlander vrij groot is in vergelijking met de invloed van de inwoners van veel andere landen. Wij eten, allereerst, vrij veel dierlijke producten en die kenmerken zich door een hoge verborgen impact. Kijk eens naar de schema's hieronder, die laten goed zien hoeveel bepaalde etenswaren bijdragen aan de CO₂-uitstoot. Vlees heeft een hoge uitstoot en dan vooral rundvlees. Gevogelte zoals kip is alweer een stukje duurzamer, net zoals kaas en eieren. Plantaardige producten zoals tofu en soja zijn het duurzaamst.

Eetpatroon van de gemiddelde Nederlander, impact volgens de ReCiPe-methode, zonder water. Met de auto naar de winkel zit overigens in de categorie 'vervoer'.

© Babette Porcelijn | De verborgen impact, 9e druk

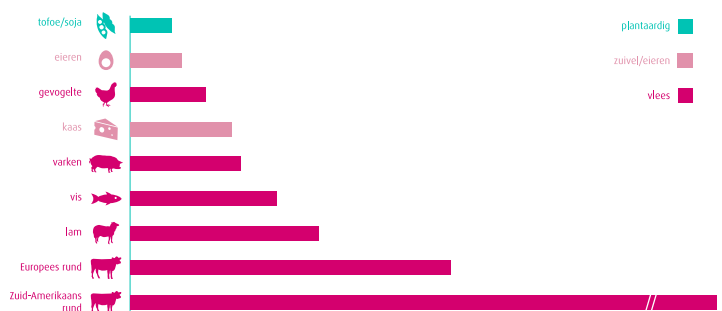
De reden waarom vlees zo veel uitstoot veroorzaakt is omdat een koe of varken veel moet eten voordat zij verwerkt worden. Al dat eten dat daarvoor verbouwd en gebruikt wordt moet dus ook meegenomen worden in het berekenen van het klimaateffect van de consument, wij dus. Daarnaast moeten stallen in de winter verwarmd worden en stoten de koeien zelf ook CO₂ en andere broeikasgassen uit, net zoals de mens dat ook doet.

De reden waarom vlees zo veel uitstoot veroorzaakt is omdat een koe of varken veel moet eten voordat zij verwerkt worden. Al dat eten dat daarvoor verbouwd en gebruikt wordt moet dus ook meegenomen worden in het berekenen van het klimaateffect van de consument, wij dus. Daarnaast moeten stallen in de winter verwarmd worden en stoten de koeien zelf ook CO₂ en andere broeikasgassen uit, net zoals de mens dat ook doet.

Naast de uitstoot die komt van de voedselproductie, telt het vervoer van het vlees van de boerderij naar het slachthuis en vervolgens tot in de supermarkt ook mee. Dit vervoer is niet zo'n probleem als alle drie de punten vlak naast elkaar zouden liggen, maar dat is in de praktijk vaak niet het geval. Hetzelfde geldt trouwens voor plantaardige producten die vaak van nog verder moeten komen.

Sommige producten, zoals het Zuid-Amerikaanse rundvlees, moeten zelfs met heel grote schepen vanuit andere continenten vervoerd

HET BROEIKASEFFECT DOOR VLEES EN VLEESVERVANGERS

© Babette Porcelijn 2019

worden om uiteindelijk op jouw bord terecht te komen. In combinatie met het vele eten voor de koeien wat op niet-duurzame wijze verbouwd wordt, betekent dit Zuid-Amerikaans rundvlees bijna drie keer zoveel uitstoot veroorzaakt dan een stukje vlees uit Nederland.

Plantaardige producten zijn over het algemeen duurzamer dan vlees of dierlijke producten. Maar een deel van deze producten kenmerkt zich door verborgen impact op onze leefomgeving. Om deze producten te maken is er bijvoorbeeld veel grond nodig die geschikt is voor landbouw. Dat gaat, zeker in de tropen, vaak ten koste van grote stukken bos, wat niet alleen slecht is voor de CO₂-uitstoot maar ook voor de **biodiversiteit**. Veel fruit en groente wordt ook vanuit andere continenten naar Nederland verscheept, wat wederom tot veel uitstoot leidt.

We hebben het vooral over eten gehad en niet zo over drinken. Dat komt deels doordat het advies om duurzamer te drinken vrij duidelijk is. Veruit het beste voor het klimaat is namelijk om water uit de kraan te drinken. In het verpakken en het vervoeren van flesjes drinken - en dus ook flesjes water! - zit veel verborgen impact, en het is dus goed om flesjes zoveel mogelijk te vermijden. Kan het niet anders, probeer ze dan her te gebruiken. Daarbovenop komt dat water ook erg gezond is, en dus voor die reden al te verkiezen is boven energiedrankjes en andere voorverpakte frisdrank!

Biodiversiteit:

Alle verschillende dier- en planten soorten die samen voorkomen in onze leefomgeving.

Wist je dat:

De voetbalclub Go Ahead Eagles uit Deventer, spelend in de Eredivisie, gebruikt sinds februari 2022 alleen nog maar recyclebare plastic bekken nadat een oud-voetballer in actie kwam. Lees meer door de QR-code te scannen.

WAT KAN IK DOEN VOOR GROEN?

Alles bij elkaar is eten en drinken altijd wel een beetje vervuילend. Toch kunnen we door bepaalde keuzes te maken onze negatieve impact op het klimaat kleiner maken.

Misschien ken jij iemand die **vegetarisch** of **zelfs veganistisch** eet of doe je dat zelf al. Vegetarisch eten betekent dat jij geen vlees eet, maar nog wel dierlijke producten gebruikt, zoals kaas, eieren en melk. Met een veganistisch dieet eet en drink jij helemaal geen dierlijke producten. Dit is één manier om jouw impact op het klimaat te verminderen. Het is daarnaast ook beter voor de dieren zelf natuurlijk. Wij begrijpen echter dat het lastig kan zijn om helemaal te stoppen met het eten van vlees of dierlijke producten. Toch is het al een goed begin als jij afsprekt om thuis niet elke dag vlees te eten, maar slechts om de dag of alleen in het weekend. Een ander idee is om meer vleesvervangers te gebruiken. Er zijn tegenwoordig veel producten in de supermarkten die sprekend lijken op en smaken als echt vlees maar toch gemaakt zijn van planten.

Wil je toch graag vlees eten? Dat kan natuurlijk. Probeer dan wel voor minder vervuילende producten te gaan, gevogelte zoals kip bijvoorbeeld in plaats van rundvlees. En koop geen producten die van heel ver komen, maar probeer juist vlees, groente en fruit te kopen wat uit Nederland komt. Dat is niet alleen goed voor het klimaat, maar steunt ook de lokale boer.

Qua drinken kunnen wij ons voorstellen dat alleen kraanwater drinken saai is. Toch is en blijft tapwater het beste voor het klimaat, zeker als je daarvoor flessen en bekers gebruikt die hergebruikt kunnen worden. Om het idee van tapwater aantrekkelijker te maken kun je jouw water pimpen met een stukje komkommer, aardbei, citroen of een blaadje munt en dat is nog gezond ook!

Wij verwachten niet dat jij vanaf nu altijd de beste keuze voor het klimaat kan en wil maken. We hopen echter wel dat je met deze informatie

in het achterhoofd in gesprek kan gaan met vrienden en familie, of bijvoorbeeld de kantine van de school of jouw sportvereniging, hoe jullie samen duurzamere opties kunnen aanbieden en consumeren. Zo pak jij de leiding over wat je eet.

YOU ARE IN CHARGE!

OPDRACHT

Kijk alleen of samen met je klasgenoten naar een van de volgende documentaires:

- Game Changers (Netflix) - In deze documentaire wordt er verteld hoe goede sportieve prestaties en een goede gezondheid juist bevorderd worden door geen vlees te eten.
- Cowspiracy (Netflix) - In deze documentaires wordt er gekeken naar de misstanden in de landbouw en in de veehouderij. Let op! Er zitten beelden in die als schokkend ervaren kunnen worden.
- Seaspiracy (Netflix) - In deze documentaire kijken onderzoekers naar de misstanden in de visserij en hoe dit leidt tot minder biodiversiteit en een vervuilde wereld.

Top tips:

1. Spreek met jouw ouders af om minder vlees te eten: in het weekend of om de dag bijvoorbeeld.
2. Koop lokale producten, dierlijk en plantaardig, in plaats van producten die van ver moeten komen.
3. Gebruik vleesvervangers. Of eet gevogelte in plaats van rundvlees waar mogelijk.
4. Koop een vegetarisch of veganistisch kookboek, of vraag er eentje voor jouw verjaardag.
5. Koop en gebruik een herbruikbare fles voor water.

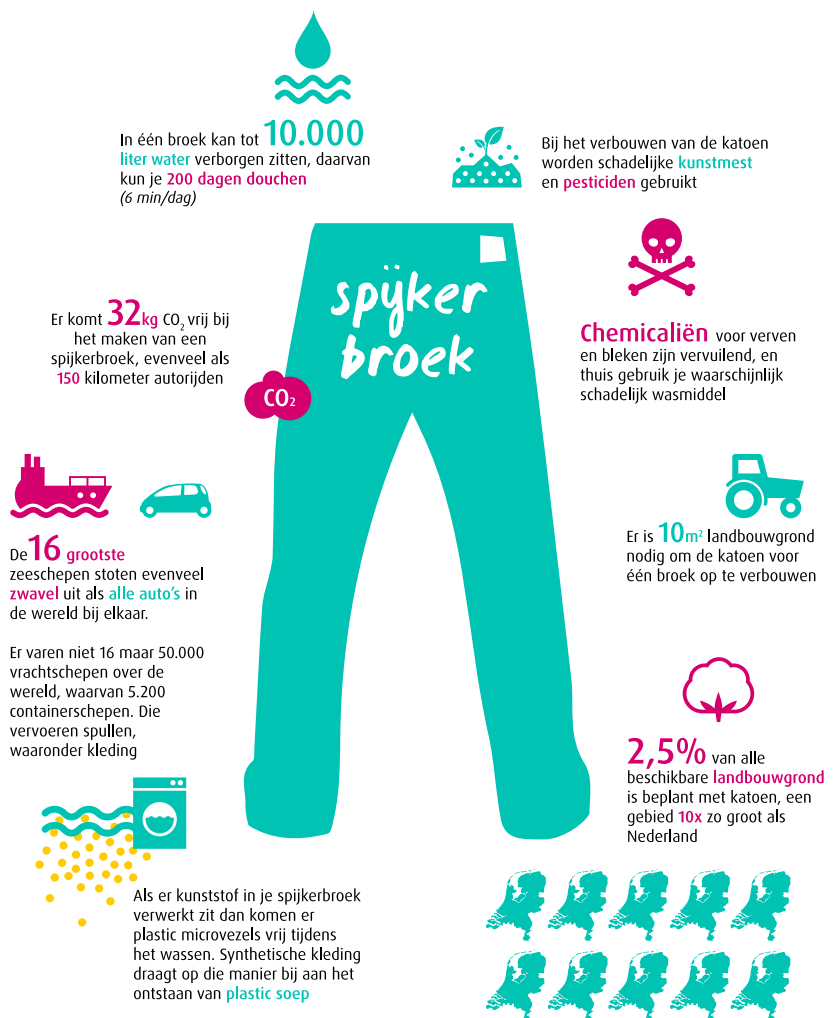
2. SPULLEN EN KLEDING

Als consument vinden we het fijn om te winkelen, om de nieuwste telefoon te hebben en om mee te gaan met de meest recente modetrends. We shoppen daarvoor online of in de stad met vrienden. Vaak kopen we ook zaken die we eigenlijk niet nodig hebben of maar één keer gebruiken. We hebben onszelf aangeleerd dat spullen ons status en geluk opleveren, we vieren feest met nieuwe spullen, belonen onszelf met nieuwe spullen. Ook zijn er zoveel reclames met de boodschap dat we iets nieuws moeten aanschaffen dat het soms ook lastig is om 'nee' te zeggen. Natuurlijk hebben we ook spullen nodig om prettig te leven en mogen we elkaar best weleens verwennen met iets leuks. Wat wij daarom voorstellen is niet om alle spullen af te zweren, maar om bewuster te worden van de alternatieven.

(ON)ZICHTBARE IMPACT

Waarom is het zo belangrijk om te letten op hoeveel en welke spullen je koopt? Dat heeft wederom te maken met de onzichtbare impact die de productie van bijvoorbeeld kleding of elektronica heeft op het klimaat. Zo wordt er heel veel water gebruikt om één stuk kleding te maken. Er kan wel tot 7000(!) liter gebruikt worden om één spijkerbroek te maken! En dat is niet alles, want veel kleding en elektronica wordt gemaakt in verre landen en vervolgens in grote hoeveelheden met enorme schepen vervoerd naar Nederland. De kledingindustrie heeft zo een zeer grote impact op de CO₂-uitstoot.

Aan de andere kant worden er veel

kledingstukken en spullen eenmalig of kort gebruikt om vervolgens weggegooid te worden. In het beste geval wordt daar een deel van hergebruikt, maar in veel gevallen wordt dit grove afval weer verscheept, terug naar de veelal lagelonenlanden waar ze gemaakt werden en belanden ze daar op reusachtige afvalstapels. Zo vindt er niet alleen nog meer vervoer plaats via de vervuilende scheepvaart, maar worden ook de **ecosystemen** van de bevolking in die landen weer bedreigt door afval dat gaat zwerven.

In 2014 gooiden mensen gemiddeld wel 60 procent meer kleding weg dan in 2000. Doordat we zoveel kleding weggooiden, maar natuurlijk ook door de manier waarop het geproduceerd wordt, is de kledingindustrie verantwoordelijk voor zo'n 10 procent van de totale CO2-uitstoot,

meer dan de uitstoot van alle internationale luchtvaart én het transport over zee bij elkaar!¹ Door de kledingindustrie ontstaan er over de hele wereld ook watertekorten en levert de kledingindustrie een flinke bijdrage aan de hoeveelheid plastic in onze oceanen (wat Boyan Slat met zijn Ocean Cleanup nu juist wil voorkomen!). Er wordt namelijk veel plastic gebruikt tijdens het maken van bepaalde soort kleding, specifiek sportkleding gemaakt van polyester maar ook door afdrucken op jouw T-shirts of op de spijkerbroek. Door de kleding vervolgens te wassen worden kleine deeltjes plastic, zogenaamde **microplastics**, losgeweekt en vervolgens afgevoerd via de waterleiding totdat het uiteindelijk in de zee terecht komt. Dit is de impact van **fast fashion** op onze planeet.

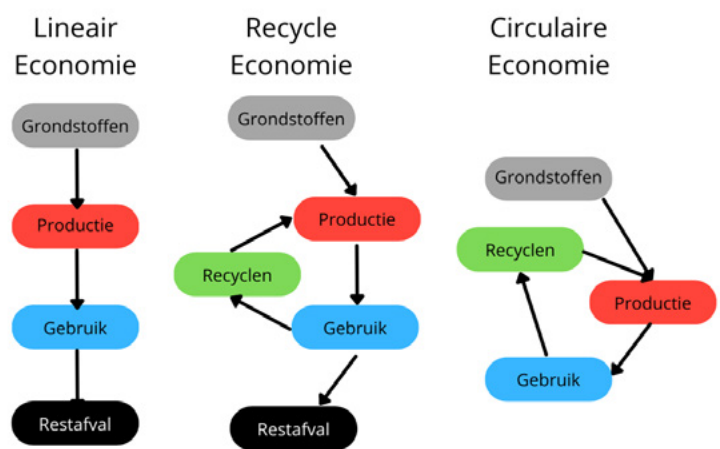
Een soortgelijke afweging is ook te maken voor jouw smartphone of laptop. In elektronica zitten namelijk veel verschillende en zeldzame grondstoffen die men alleen maar kan bereiken door heel diep te graven. De zware machines die daarvoor gebruikt worden (zie de afbeelding hierboven) stoten wederom veel schadelijke gassen uit en dan hebben we het nog niet eens over de schade die sommige grote mijnen hebben op de directe omgeving. Vaak speelt deze verslechtering van de leefomgeving zich, net zoals bij de kledingindustrie, ver van Nederland af. De impact is dus vooral **onzichtbaar**. Toch heeft de negatieve invloed op het klimaat die zich daar afspeelt wel degelijk invloed uiteindelijk op het klimaat in Nederland, bijvoorbeeld door middel van de **zeespiegelstijging**. Nederland ligt immers nu al voor een behoorlijk deel onder zeeniveau.

1 Zie deze webpagina (in het Engels) van de Verenigde Naties Milieu Programma: <https://www.unep.org/news-and-stories/story/putting-brakes-fast-fashion>

WAT KAN IK DOEN VOOR GROEN?

De kledingindustrie en elektronica hebben dus veel impact op het klimaat. Dat wil echter niet zeggen dat jij nooit een nieuwe broek of een nieuwe smartphone mag kopen. Maar ook hier kunnen kleine stappen een groot verschil maken. Wij hopen vooral dat jij er bewust van wordt dat het goed is voor het klimaat om zo lang mogelijk met je kleding, je nieuwe laptop of andere spullen te doen. Dus niet altijd het nieuwste van het nieuwste uitzoeken, maar juist zo inkopen doen dat jouw nieuwe kleding lang meegaat en niet snel uit de mode gaat. Of shop anders tweedehands. En als jouw kleding dan écht niet meer leuk staat of versleten is, breng het dan naar een kringloopwinkel, ruil je kleding, of maak er zelf iets nieuws van. Ook laptops en smartphones kunnen vaak een tweede leven krijgen. Dat heet **refurbishen**.

Op dit moment, is kleding en elektronica vaak een voorbeeld van de **lineaire economie**. Producten worden eerst gemaakt, daarna verkocht en gebruikt om uiteindelijk bij het afval te belanden. Maar, door na te denken hoe jij jouw spullen, elektronica of kleding kan hergebruiken of een tweede leven kan geven, werken we langzaam toe naar een **recycle** of zelfs **circulaire economie**. In een recycle economie gebruiken wij onze spullen zo lang mogelijk maar belandt het na vele malen hergebruik nog steeds op de afvalstapel. Dit zou al een stap zijn in de goede richting zijn maar het kan nog beter. In een circulaire economie worden spullen, en vooral de grondstoffen die daarin zitten, namelijk bijna eendeloos hergebruikt. In de afbeelding is het verschil tussen een lineaire, recycle en circulaire economie weergegeven.

Door met z'n allen na te denken over het hergebruiken van onze spullen, maken we samen een heel verschil en nemen wij langzaam afscheid van de lineaire, niet-duurzame economie.

YOU ARE IN CHARGE!

OPDRACHT:

Open je kledingkast en verdeel jouw kleding in drie groepen:

1. Kledingstukken die je graag wilt houden,
2. Kledingstukken die jij niet meer leuk vindt/nodig hebt, maar waar anderen nog wel heel blij mee zouden zijn als je het ruilt met hen of weggeeft.
3. Kledingstukken die (bijna) kapot zijn, maar die je graag zelf zou willen repareren of zou willen laten repareren.

Vervolgens dagen wij jou uit om minstens een stuk kleding uit groep 2 met een vriend of vriendin te ruilen, óf om minstens een zak kledingstukken uit groep 2 te doneren aan een kringloopwinkel of een goed doel.

Top tips:

1. Koop minder kleding of spullen. Als je wel wat koopt, koop dan kleding die niet snel uit de mode raakt of spullen van goede kwaliteit. Zo gaat wat je koopt langer mee.
2. Shop tweedehands en lever jouw kleding en elektronica in bij kringloopwinkels wanneer jij er klaar mee bent.
3. Ruil jouw kledingstukken of andere spullen met vrienden of mensen uit de buurt. Zo hebben jullie beiden iets nieuws.

3. VERVOER

Het derde thema van deze module is vervoer. Vervoer is al vaker genoemd in deze module, bijvoorbeeld in de bespreking van de impact van etenswaar, drank, spullen en kleding. Vrachtvervoer, zeker door de scheepvaart en luchtvaart, draagt dan ook veel bij aan de negatieve impact op het klimaat. Maar in dit hoofdstuk willen wij ons vooral focussen op het vervoer van personen, juist omdat het goed is om te bedenken dat jij als persoon kan verduurzamen door én anders te shoppen en anders te eten én door andere keuzes te maken om van A naar B te komen.

(ON)ZICHTBARE IMPACT

Eerst een voorbeeldje. Bij het begin van de corona crisis in maart 2020 werd er plotseling veel vanuit huis gewerkt en waren er minder redenen om op stap te gaan omdat veel winkels dicht waren. Hierdoor werden er een stuk minder kilometers afgelegd en vond er dus ook een stuk minder uitstoot plaats. De Technische Universiteit van Delft heeft op haar website een afbeelding gezet waarop je het verschil in luchtvervuiling kan zien. Scan de QR code hiernaast om een kijkje te nemen naar dit onderzoek. De afbeeldingen laat duidelijk zien dat menselijk handelen veel invloed heeft op de luchtkwaliteit.

Het mag duidelijk zijn dat het belangrijk is dat wij met z'n allen stil staan hoe, wanneer en waarom er gebruik gemaakt wordt van bepaalde vervoersmiddelen. Dat geldt ook voor jou, maar we realiseren ons ook dat je daar op jouw leeftijd misschien wat minder invloed op hebt. Toch kun jij door met je huisgenoten in gesprek te gaan over dit onderwerp de negatieve impact wel kleiner maken. Daarover later meer. Eerst kijken we even kort naar de meest voorkomende vervoersmiddelen, zodat we een goed beeld hebben waar de meest impact verborgen zit.

HET VLIEGTUIG

Vliegen is simpelweg erg vervuילend. In haar boek *De Verborgene Impact* legt Babette Porcelijn uit dat één retourtje naar Bali (een geliefde vakantiebestemming

voor Nederlanders aan de andere kant van de wereld) evenveel impact heeft op het klimaat als vier jaar autorijden. De meeste uitstoot vindt plaats bij het opstijgen, maar natuurlijk kost het ook heel veel brandstof om het vliegtuig in de lucht te houden. Over het algemeen geldt dat minder vliegtuigbewegingen, dus minder vaak opstijgen en landen, minder slecht zijn voor het klimaat.

DE AUTO

Met de auto van A naar B gaan is al een stuk minder vervuilend dan met het vliegtuig. We reizen natuurlijk ook veel kortere afstanden met de auto. Toch hebben al die auto's en al die tripjes bij elkaar wel degelijk negatieve impact op het klimaat. Dus ook hier geldt: minder is beter! Wat we daarnaast vaak vergeten is dat de auto niet alleen zichtbaar vervuilend is door de brandstof die we gebruiken, maar dat er ook veel verborgen impact in de productie van auto's zit. Dit wordt vooral vaak vergeten wanneer het gaat over elektrische auto's. Elektrische auto's zijn namelijk een stuk zuiniger wanneer ze gebruikt worden dan normale auto's, maar om elektrische auto's te maken zijn diezelfde zeldzame grondstoffen nodig als voor andere elektronica en dat zorgt voor veel vervuiling tijdens de productie (zie de afbeelding hiernaast van Milieu Centraal). De schade die de mijnbouw doet aan de leefomgeving om die grondstoffen te vinden hebben we ook al eerder besproken. Die les blijft dus belangrijk!

windenergie. Bussen zouden heel vervuilend zijn als zij maar één persoon zouden vervoeren, maar omdat er tientallen mensen tegelijkertijd door de bus vervoerd worden, wordt ook de bus snel een stuk duurzamer dan een personenauto waar maximaal vijf mensen in kunnen. De trein is op sommige afstanden een uitstekend alternatief voor het vliegtuig. Binnen Europa wordt het bijvoorbeeld steeds makkelijker om tussen grote steden met de trein te reizen. Hierdoor is de reistijd van bijvoorbeeld Amsterdam naar Parijs flink teruggelopen. En daarnaast zie je veel meer van het landschap, wat wel zo leuk is als je op vakantie gaat!

HET OPENBAAR VERVOER

Nu begrijpen wij goed dat jij als jongere en scholier nog geen auto hebt. Ook boek je waarschijnlijk zelf nog geen vliegvakanties. Wat je wel vaker gebruikt is het OV en de fiets. Dat is mooi, want beide vervoersmiddelen zijn een stuk duurzamer dan de auto. In Nederland rijdt al het OV, afgezien van de bus, op stroom en dan vaak ook nog op groene stroom zoals

DE FIETS

Wij hoeven jou waarschijnlijk niet te vertellen dat de fiets veruit het meest duurzaam is. Toch benadrukken wij graag hoe groot het verschil is. De productie van een fiets is natuurlijk vrij simpel, maar vooral het gebruik kost helemaal geen energie (behalve jouw inspanning natuurlijk!). Dit maakt de fiets ook harstikke gezond en vooral een goede optie voor kleine afstanden, bijvoorbeeld wanneer je naar school moet of de sportvereniging. Milieu Centraal heeft uitgerekend dat voor een reis van 4 kilometer de auto er gemiddeld 11 minuten over doet en daarbij 26 kilo CO₂-uitstoot als je een maand lang elke dag deze afstand aflegt. Tegelijkertijd doe je er met de fiets slechts 18 minuten over én stoot je, let op, geen CO₂ uit!

WAT KAN IK DOEN VOOR GROEN?

Met al deze informatie in het achterhoofd kunnen we nu kijken hoe we duurzamere keuzes kunnen maken. De afbeelding hiernaast geeft goed weer dat we veruit de beste keuze maken door niet of zo min mogelijk te vliegen. Als je dan wel het vliegtuig pakt, dan is het belangrijk dat je lange afstanden overbrugt en zo min mogelijk opstijgt en landt.

Vervolgens kunnen we vooral minder gebruik maken van de auto. Idealiter heb je helemaal geen auto, is de auto die je wel hebt elektrisch en rij je er sowieso zo min mogelijk mee. Reis zelf zoveel mogelijk met het OV of pak de fiets. Let op om alleen de auto te gebruiken als het echt niet anders kan. Natuurlijk blijven dit kleine stapjes vergeleken met de keuze om nooit te vliegen. Toch tellen deze wel degelijk mee en is de les vooral dat je altijd kunt nadenken of er niet een duurzamer alternatief is om van A naar B te komen.

YOU ARE IN CHARGE!

OPDRACHT:

Maak een lijstje met trips die jij in de afgelopen week hebt gemaakt. Naar school bijvoorbeeld of naar de sportvereniging, of naar de supermarkt? Ga zo maar door. Denk goed na welk vervoersmiddel je daarvoor gebruikt hebt en of er niet een duurzamer alternatief mogelijk was. Bespreek tot slot jouw ideeën om het wekelijks vervoer duurzamer te maken met jouw huisgenoten en kijk samen wat er mogelijk is.

Top tips:

1. Reis niet of nauwelijks met het vliegtuig. Kies waar mogelijk voor de trein.
2. Gebruik de auto zo min mogelijk, of maak gebruik van een deelauto
3. Reis met het OV of pak de fiets voor korte afstanden.
4. Vraag jezelf altijd af of er niet een duurzamer alternatief is om van A naar B te komen. Vaak is dit nog leuker en gezonder ook!

4. WONEN EN ENERGIEVERBRUIK

In dit laatste hoofdstuk besteden we aandacht aan wonen en het energieverbruik dat binnenshuis plaatsvindt. Volgens Milieu Centraal gebruikt een gemiddeld huishouden in Nederland jaarlijks 1.239 kubieke meter (m³) gas en 2.741 kilowattuur (kWh) elektriciteit. Een huishouden stoot zo 7,5 ton CO₂ uit door alleen al het gebruik van energie in de woning én in het vervoer. Ter vergelijking: een huishouden heeft een gemiddelde van ongeveer 12,5 ton aan indirecte CO₂-uitstoot door onder meer voeding, spullen en kleding. Vervoer hebben we al besproken, dus nu is het tijd om te kijken hoe het zit met duurzaamheid in de woning.

(ON)ZICHTBARE IMPACT

We vinden het fijn om een plek te hebben die van onszelf is, waar we ons terug kunnen trekken als we rust willen, waar we vrienden kunnen uitnodigen en lekker kunnen ontspannen. Onze woonruimte is dan ook een van onze belangrijkste plekken. Om de ruimte warmer te maken gebruiken we gas, voor de verlichting elektriciteit en bij het koken en wassen gebruiken we water. Het zal je daarom niet verbazen dat een huishouden zoveel energie verbruikt en dat het daarom belangrijk is dat een huis zo duurzaam mogelijk is en dat de mensen die er wonen ook bewust duurzamere keuzes maken.

WATER

Je gebruikt water vooral wanneer je doucht, wanneer je kleding wast en vaak ook tijdens het koken. In het stukje over kleding gaven we eerder al aan dat

het wassen van sommige kleding bijdraagt aan de hoeveelheid plastic in de zee. Dit heeft echter minder met het zuinig gebruik van water te maken. Veel water gaat verloren als er simpelweg meer water gebruikt wordt dan eigenlijk nodig is om iets schoon te maken. Denk bijvoorbeeld aan het maar voor de helft vullen van de wasmachine of de vaatwasmachine voordat je ze aanzet. Er wordt dan evenveel water gebruikt als wanneer de machine vol zit, dat is toch jammer!

Hetzelfde geldt voor het douchen. Als jij langer doucht dan nodig is, dan gaat er veel water verloren. Volgens Milieu Centraal doucht een gemiddeld huishouden 9 minuten per persoon terwijl je eigenlijk al aan vijf minuten genoeg hebt. Overigens is een douche altijd zuiniger dan een bad. Waar één keer douchen voor 9 minuten zo'n 70 liter warm water verbruikt, kost één keer baden alweer bijna het dubbele!

GAS

Daar komt bovenop dat we in veruit de meeste huizen in Nederland gas gebruiken om ons huis én ons water te verwarmen. Helaas gaat dat lang niet altijd even duurzaam en is het vaak lastig om een oud huis te verduurzamen. Als jij dus warm doucht, dan verbruik je niet alleen water maar ook het gas dat nodig is om het water op de juiste temperatuur te krijgen. Koud douchen is de beste oplossing, maar ook korter douchen helpt hier al flink.

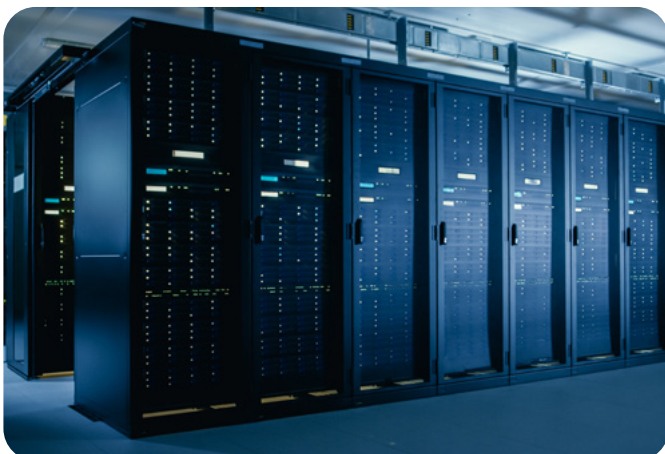
Gas wordt daarnaast ook gebruikt voor de verwarming en in sommige huizen om te koken. Zonder gas kunnen we dus voorlopig niet, maar wat je wel kunt doen is door kleine aanpassingen net iets minder te gebruiken. Trek bijvoorbeeld eerst een trui aan of gebruik 's nachts een extra deken voordat je de verwarming aanzet.

ELEKTRICITEIT

Tot slot gebruiken wij in onze huizen elektriciteit, voor onze TV, computer, het opladen van mobiele apparaten en natuurlijk het licht. Veel van dit verbruik is dus ook direct zichtbaar. Immers, als jij de TV aanzet om een film te kijken of om op jouw PlayStation een spelletje te spelen, dan gebruik je elektriciteit. Wanneer de film af is of wanneer jij klaar bent met gamen, dan gaan de apparaten weer uit en verbruik jij dus geen elektriciteit meer.

Toch is er in sommige gevallen ook sprake van verborgen impact. Wanneer jij namelijk een berichtje verstuurt of een video streamt op Netflix of YouTube, dan gebruik je meer energie dan slechts de elektriciteit die nodig is om jouw mobiel op te laden. Deze berichtjes en streams worden namelijk verstuurd en ontvangen vanuit zogenoemde dataservers (zie afbeelding). Deze

servers verzamelen de data van miljoenen apparaten en gebruiken daarom heel veel energie. Alhoewel het nog lastig is om hiervan de precieze kosten uit te rekenen is het toch goed om te bedenken dat jij ook al minder negatieve impact hebt om het klimaat door één dag in de week niet of nauwelijks te appen, of door in de avond een bordspelletje te spelen met het gezin in plaats van een film te streamen via Netflix.

WAT KAN IK DOEN VOOR GROEN?

Op jouw leeftijd merk je natuurlijk minder van het energieverbruik in de woning. Jij betaalt immers de rekeningen niet voor al die energie en al dat water! Toch kan jij door kleine veranderingen in jouw gedrag wel degelijk een verschil maken.

Binnen onze woning wordt er dus op heel veel manieren direct en indirect invloed uitgeoefend op het klimaat. Aan de ene kant is het daarom soms lastig te zien hoeveel water, gas en elektriciteit jij nu precies gebruikt. Aan de andere kant betekent het dat je op veel verschillende manieren duurzamer met water, gas en elektriciteit kan omgaan. We hebben een eigen flyer met 24 tips met een checklist om te kijken welke stappen jij kan zetten voor een duurzamere levensstijl.

Het fijne aan de 24 tips is dat een groot deel niet alleen relevant is voor een huis, maar ook voor het schoolgebouw of de kantine van jouw sportvereniging. Toch kunnen wij ons voorstellen dat het lastig is voor jou om te bepalen wat duurzamer kan in het huis, de school of de kantine. Vandaar dat we jullie vooral willen aanmoedigen en uitdagen om hierover te praten met jouw vrienden, burens, huisgenoten of een docent. Als iedereen zich namelijk bewust is van manieren om te verduurzamen, kunnen we

samen een groot verschil maken. En door klein te beginnen maar groots te denken, kunnen jongeren net zoveel positieve impact hebben op het klimaat als Greta Thunberg of Boyan Slat.

YOU ARE IN CHARGE!

OPDRACHT:

Kijk eerst goed naar de 24 tips door de QR-code op de vorige bladzijde te scannen en denk na wat jij al zelf kunt doen. Ga vervolgens met je huisgenoten om de tafel zitten en bespreek met hen hoe het zit met de duurzaamheid in jullie huis. Kijk tot slot samen welke besparingen en aanpassingen jullie kunnen maken om het huis duurzamer te maken.

Bespreek het resultaat met jouw klasgenoten wanneer je weer op school bent. Kunnen jullie samen een plan bedenken om ook de school te verduurzamen?

Top tips:

1. Douche minder lang en met koud water.
2. Trek en trui aan of gebruik een extra deken voordat je de verwarming hoger zet.
3. Speel eens per week een bordspelletje met de familie in plaats van een film te streamen of te gamen.
4. Kijk samen met je huisgenoten naar de mogelijkheden om jullie huis te verduurzamen. Gebruik de 24 tips als een soort checklist.

HET KLIMAATPLAN: WAT KAN IK DOEN VOOR GROEN?

Hopelijk hebben de stukjes verdieping aan jou nieuwe inzichten gegeven op de zichtbare en onzichtbare impact die mensen hebben op het klimaat. Het is echter nog belangrijker dat jij je nu geïnspireerd voelt om aan de slag te gaan met het verduurzamen van jouw eigen keuzes en vooral het verduurzamen van jouw omgeving. Wij willen wij jou uitdagen om actie te nemen door een klimaatplan te schrijven. Hieronder leggen wij uit hoe je dit kunt doen en wat er van je wordt verwacht. Ook geven wij aan waar je aan moet denken met het uitwerken van je ideeën, en wat je kan doen om deze in de praktijk te brengen.

HET PLAN

Maak in een groepje van minimaal 2 scholieren een plan hoe jij jouw leefomgeving gaat verduurzamen met de hulp van jouw klasgenoten en voer dat vervolgens uit.

De leefomgeving is in dit geval jouw school, jouw buurt, de sportvereniging, maar het plan mag ook voor de hele stad zijn, het land of zelfs voor heel Europa.

Welk niveau je ook kiest, het gaat erom dat jij met een zo gedetailleerd mogelijk plan komt om de gekozen leefomgeving te verduurzamen.

LET OP!

Ideeën die gaan over jouw eigen gedrag zijn natuurlijk belangrijk, maar in de competitie gaat het vooral om ideeën die een bredere impact hebben, bijvoorbeeld voor jouw huis, jouw school, de buurt of misschien zelfs de stad, het land of heel Europa! Wil jij bijvoorbeeld vegetarisch gaan eten, dan is dat helemaal top. Het is belangrijk dat je een plan bedenkt hoe nog veel meer mensen vegetarisch gaan eten. Overtuig de kantine van jouw school bijvoorbeeld om alleen maar vegetarische hapjes aan te bieden.

Het plan mag één heel goed uitgewerkt idee zijn, maar het mag ook gaan om veel ideeën die samen een geheel vormen. In het plan leg jij uit wat je wilt doen, hoe je dit wilt doen, waar en wanneer je het plan wilt uitvoeren en welke hulp of materialen je daar voor nodig hebt. Na overleg met jouw docent voer je dit plan ook uit. Hier maak je dan weer een verslag van.

Wanneer het plan Europabreed is, test het op een kleine schaal. Als dit niet mogelijk is, dan kan je wetenschappelijk of praktisch bewijs vinden dat je idee zal werken. Je school kan ook een competitie organiseren voor het beste klimaatidee, maar dat ligt aan jouw school. (Vraag aan je docent of deze competitie plaatsvindt!)

DE BEOORDELING

Nadat je een plan en uitwerking hebt ingestuurd, worden deze door je docent of jury (bij een competitie) beoordeeld. Zij beoordelen je plan en de uitwerking op basis van de volgende drie factoren. Houd hiermeer rekening bij het schrijven van je plan. De jury zal kijken naar drie punten:

1. **Haalbaarheid**
2. **Impact**
3. **Originaliteit**

Bij het beoordelen van de **haalbaarheid** kijkt de docent of het idee goed uit te voeren is door jouzelf of jouw groepje. Is het *duidelijk* wat jij wilt bereiken. Is het duidelijk hoe je jouw doel of doelen wilt halen? Leg je goed uit wat je daarvoor nodig hebt of van wie je hulp nodig hebt. Maar ook: is het gelukt jouw plan uit te voeren? Hoe ging dat? *Was de uitwerking van het plan een succes?*

Voor de **impact** kijkt de jury naar *de kracht en breedte van het idee*. Is het idee inspirerend, bijvoorbeeld? Daagt het andere mensen uit om ook na te gaan denken over duurzaamheid en hun eigen invloed op het klimaat? Daarnaast kijken ze naar *hoeveel mensen bereikt worden* door jou idee. Gaat het alleen om jouw familie of juist jouw hele school of straat? Weer wordt er naar het verslag van het plan en het verslag van de uitvoering gekeken. De vraag hoe goed de uitwerking aansluit bij het plan staat hierbij centraal.

Tot slot neemt de jury ook de **originaliteit** mee in haar oordeel. Natuurlijk is het lastig om van tevoren te zeggen wat een idee origineel maakt. Toch zijn enkele belangrijke factoren of het idee al bestaat en zo ja, of jouw idee het bestaande idee op een nieuwe manier toepast en/of de zwakke punten van het bestaande idee verbetert. Jouw idee hoeft dus niet helemaal nieuw te zijn, maar het is wel belangrijk dat, als je een bestaand idee gebruikt, je iets *nieuws* probeert toe te voegen of het

bestaande idee op een *nieuwe locatie* toepast. De kantine vegetarisch maken is zo'n soort idee. Vegetarisch eten is niet een nieuw idee, maar dat op een leuke manier promoten bij de kantine van de school of jouw sportvereniging kan juist wel weer origineel zijn.

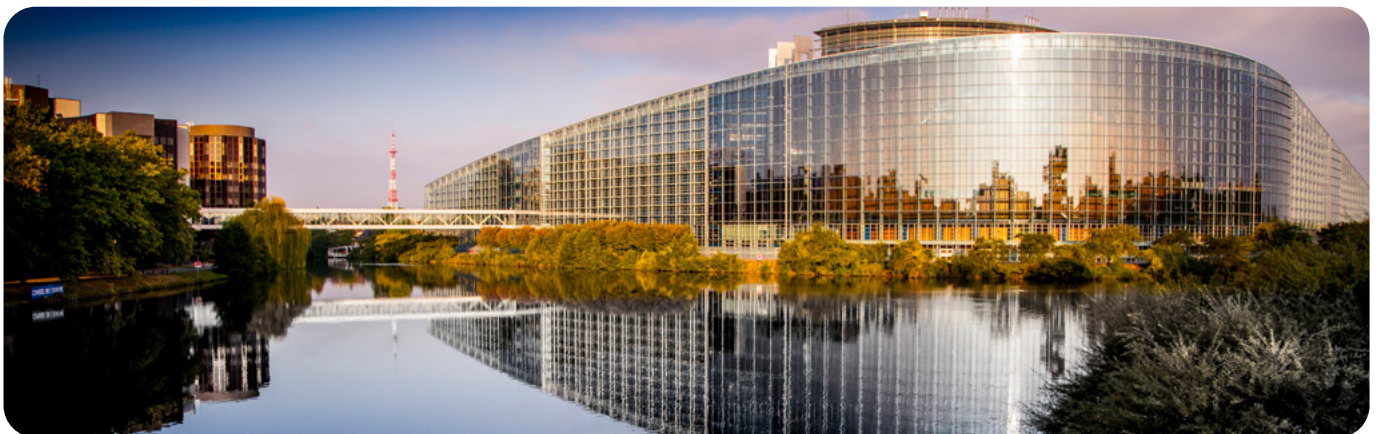
Door goed naar deze drie punten te kijken, onderscheidt de jury vier groepen aan ideeën in hun beoordeling:

- 1) Als een idee moeilijk haalbaar is en ook weinig impact heeft dan zeggen wij dat het een Goed Begin is maar dat het beter kan.
- 2) Plannen die wel goed haalbaar zijn maar weinig impact maken bestempelen wij als een geval 'Kleine Stappen Tellen Ook'. Hieronder valt bijvoorbeeld thuis minder vlees eten of eenmalig al het straatafval in de buurt opruimen.
- 3) Plannen die juist veel impact hebben, maar lastig uitvoerbaar zijn noemen wij Ambitieuw. Denk aan het verduurzamen van alle huizen in jouw straat of het maken van een viral video die anderen aanspoort ook te gaan verduurzamen.
- 4) Tot slot zijn er plannen die goed uitvoerbaar zijn én veel impact hebben. Dit soort ideeën zijn Een Gouden Kans om iets goeds te doen voor onze planeet en zullen ook zeker positief beoordeeld worden. Doen dus!

Weet jij niet zeker waar jouw plan valt? Geen probleem. Het gaat namelijk om het totaalplaatje. Originaliteit is immers niet opgenomen in dit overzicht, juist omdat het zo moeilijk vooraf in te schatten is.

Het staat jou overigens vrij welk medium jij gaat gebruiken om jouw plan te presenteren. Het kan dus een verslag zijn, maar ook een poster of zelfs een video. Wees creatief, want dat hoort bij het beoordelen van de originaliteit!

Ga dus snel aan de slag met de vraag 'wat kan ik doen voor groen', bedenk een plan met je

klasgenoten, en voer het uit!

Succes en onthoud:

YOU(TH) ARE IN CHARGE!

Alles op een rijtje:

Wat? - Wij dagen jou uit om jouw leefomgeving te verduurzamen.

Hoe? - Bedenk een plan hoe jij jouw omgeving wilt verduurzamen en voer dit plan ook uit. Maak een verslag van het plan en een verslag van de uitvoering. Een poster of video kan ook!

Met wie? - Maak een groepje met jouw klasgenoten. Per groepje wordt er één verslag ingestuurd. Dat verslag mag bestaan uit meerdere plannen.

Voor wanneer? - Het verslag van je plan en de uitvoering lever jij in bij jouw docent. De datum is aan je docent.

Waarom? - Voor een beter klimaat natuurlijk!

WAT KAN IK DOEN VOOR GROEN? STAPPENPLAN

In de module hebben we gezien dat er op veel verschillende manieren en op veel verschillende gebieden verduurzaamd kan worden. Ook daagden wij jou uit om in actie te komen voor het klimaat. In de module gaven we informatie over het doel van het klimaatplan, maar in dit stappenplan geven wij stap voor stap aan hoe jij jouw deelname aanpakt. Door deze stappen te volgen zorg je dat jouw idee, het plan, en de uitvoering daarvan goed verloopt. Succes en onthoud:

YOU(TH) ARE IN CHARGE!

STAP 1: HET BEGIN

De allereerste stap heb jij eigenlijk al gedaan. Dat was namelijk het lezen van de klimaatmodule en het doen van elke opdracht aan het eind van het hoofdstuk. Heb je nog niet alle opdrachten gedaan, doe ze dan nog wel voordat je verder gaat. Want door de opdrachten uit te voeren krijg je al een flink beter beeld wat er allemaal wel mogelijk is en hoeveel jij kan bereiken in relatief korte tijd.

Goed. Je hebt de opdrachten gedaan en nu ben jij echt aan de beurt. Voordat je aan deze uitdaging begint is het belangrijk om samen met je klasgenoten goed na te denken hoe jullie het willen aanpakken. Wij raden jullie aan om in ieder geval met één iemand anders samen te werken aan één idee maar een groepje van vier of vijf of samen met de hele klas is nog beter. Dat maakt het makkelijker om de taken te verdelen en een groter plan uit te kunnen voeren.

STAP 2: EEN GOED PLAN IS HET HALVE WERK

Nu jullie groepjes hebben gemaakt kunnen jullie gaan nadenken over jullie plan. Neem hier genoeg tijd voor, want een goede planning scheelt veel werk later.

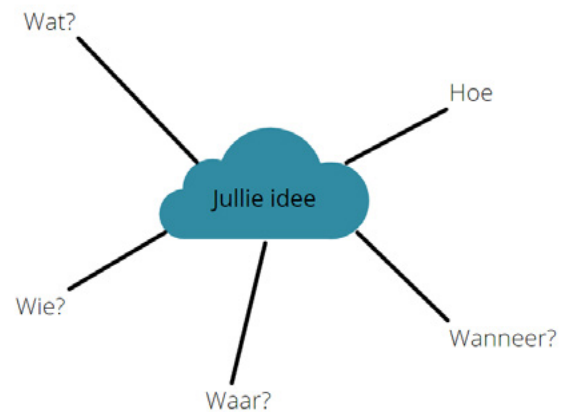
2a. Begin bij het bespreken van de module en wat jullie het leukste onderwerp vonden.

2b. Besluit op welk gebied jullie een idee willen bedenken om te verduurzamen. Voedsel bijvoorbeeld of kleding of energieverbruik.

2c. Bedenk allerlei ideeën, klein en groot, om jullie gekozen gebied te verduurzamen. **Brainstorm** hierover met elkaar. Geen idee is op dit punt te gek. Je gaat namelijk later pas bepalen welke ideeën echt goed zijn of niet haalbaar of welke weinig impact hebben.

2d. Wanneer jullie geen nieuwe ideeën meer hebben kijken jullie welk idee het beste is volgens jullie. Denk nu pas aan de beoordelingscriteria van **haalbaarheid en impact**. Is het plan makkelijk uit te voeren of juist lastig? Bereikt het plan veel mensen? Wanneer is de uitvoering van het plan een succes?

2e. Nadat jullie een of twee ideeën gekozen hebben om verder uit te werken, ga je wederom brainstormen. Nu ligt de focus echter op de details. Je gaat namelijk uitzoeken hoe je het idee kunt uitvoeren.

TIP: Brainstorm door antwoorden te zoeken op de WAT, WAAR, WANNEER, WIE en HOE vraag. De antwoorden op die vragen heb je nodig om jouw plan goed te begrijpen, goed te kunnen presenteren en ook goed te kunnen uitvoeren.

2f. Terwijl je aan het brainstormen bent, schrijven jullie alle ideeën, vragen en antwoorden op. Gebruik hiervoor het woordveld hierboven als voorbeeld hoe je dit kunt doen.

2g. Als je ergens vastloopt, raden wij jou aan om

nog meer wat, wie, waar, wanneer en hoe vragen te stellen. Zo kun je altijd weer op zoek gaan naar de details die het plan niet alleen voor jou duidelijker maken, maar ook voor anderen.

2h. Wanneer jullie een idee in zo klein mogelijke stapjes hebben opgeschreven, schrijf je alles netjes uit. Daarbij geef je eerst aan wat je doel is en vervolgens hoe je dit doel wilt bereiken. Dit is het **plan van aanpak**. Het plan van aanpak legt uit waar en wanneer je het plan wilt uitvoeren, wie wat doet en welke spullen jullie nodig hebben om het plan uit te voeren. Aan het eind van dit document vinden jullie een template voor het plan van aanpak die jullie kunnen invullen (**Bijlage1**).

2i. Leg het plan tot slot ter goedkeuring voor aan jullie docent. Dit kan door middel van een kort gesprekje, het laten lezen van jullie plan van aanpak of door middel van een korte presentatie voor de klas.

2j. Na **goedkeuring van het plan van aanpak** kunnen jullie beginnen met de uitvoering. Zorg er natuurlijk wel voor dat jullie een antwoord vinden op eventuele opmerkingen of vragen van jullie docent of medescholieren.

STAP 3: READY, SET, GO!

Met het plan van aanpak in de hand en nadat de docent jullie idee en aanpak heeft goedgekeurd, komt nu de uitvoering. Omdat elk idee, en dus ook elk plan, anders is, is het moeilijk om één stappenplan voor alle mogelijkheden te schrijven. Toch zijn er enkele algemene puntjes waar je rekening mee kunt houden.

Het is bijvoorbeeld belangrijk om te bedenken dat het voorbereiden van een plan en het uitvoeren van een evenement vaak meer tijd kost dan je denkt. Ook kunnen er onverwachte dingen gebeuren die jou dwingen om aanpassingen te maken.

Zorg dus dat je ruim op tijd begint en klaar staat om te improviseren waar nodig. Blijf daarnaast goed met elkaar communiceren en houd elkaar aan de afspraken zoals die beschreven staan in het plan van aanpak. Herinner elkaar aan deadlines en geef op tijd aan wanneer en waarom een bepaalde taak niet op de afgesproken dag afgerond is als dat nodig is. Vraag ook tijdig om hulp aan jouw groepsgenoten, ouders/familieleden/huisgenoten of de docent wanneer je ziet dat je in de knel komt met alles wat er nog te doen valt.

TIP 1: denk ook na of er tijdens het evenement foto's gemaakt moeten worden of filmpjes geschoten. Deze kun je namelijk weer gebruiken voor jouw verslag. Let wel op de geldende privacy regels, dus vraag altijd toestemming aan de persoon die je filmt of fotografeert.

TIP 2: hou een logboek bij van jullie werkzaamheden. Door elke dag of week netjes op te schrijven wat jullie gedaan hebben, is het niet alleen makkelijker om te zien of alles op rolletjes loopt maar kun je ook makkelijker voorbeelden geven van wat jullie gedaan hebben tijdens het schrijven van het verslag.

STAP 4: HET VERSLAG

Jullie hebben een mooi plan gemaakt en dat is inmiddels uitgevoerd, top! Bij het klimaatplan hoort een **eindverslag**. Het eindverslag bestaat uit twee delen. Het eerste deel is het plan van aanpak welke jullie al eerder geschreven hebben. Het plan van aanpak geeft als het ware weer wat jullie idee was, wat jullie wilden bereiken en hoe jullie dit gingen doen.

Het tweede deel van het eindverslag is het verslag van de uitvoering. Daarbij hoort een stukje terugkijken op de voorbereidingen ('wie deed wat en hoe ging dat') en een samenvatting van de uitvoering van jullie plan of het evenement dat jullie georganiseerd hebben ('hoe ging het en wat is er bereikt'). Een goede manier om dit te doen is door heel eerlijk terug te kijken naar het plan van aanpak en door vervolgens aan te geven wat ging zoals verwacht, wat beter ging en wat moeilijker was. Zo weet je zeker dat je de meest belangrijke onderdelen van jouw plan in zowel het plan van aanpak als het eindverslag meeneemt. Let er natuurlijk wel op dat je ook aankaart wat jullie niet van tevoren hadden bedacht, maar wat wel gebeurde tijdens de voorbereidingen en de uitvoering. Bijlage 2 geeft een overzicht hoe **het eindverslag** eruit dient te zien.

Concreet betekent dit dat jullie de volgende stappen zetten:

4a. Tijdens de voorbereidingen en de uitvoering van jullie plan maken jullie foto's of een filmpje. Die kunnen goed gebruikt worden om te laten zien wat jullie allemaal gedaan hebben en wat dit heeft opgeleverd. Ook houden jullie een wekelijks logboek bij van jullie activiteiten en voortgang.

4b. Nadat jullie plan is uitgevoerd bespreken jullie met elkaar hoe het ging. Zijn jullie tevreden? Ging er iets mis? Wat hebben jullie bereikt?

4c. Met het logboek in de hand, schrijven jullie op wat jullie allemaal gedaan hebben. Denk wederom aan de **wie, wat, waar, wanneer en hoe** en zorg dat je al deze punten aanstipt in de samenvatting.

4d. Vervolgens kijken jullie terug naar het plan van aanpak. Vergelijk jullie originele plan met de uiteindelijke uitvoering. Wat ging zoals verwacht, wat ging anders? Schrijf dit op. Wees eerlijk en geef ook aan wat jullie geleerd hebben. Vast niet alles is goed gegaan en dat is helemaal niet erg. Wat belangrijker is, is dat jullie daar oplossingen voor hebben bedacht en toch een manier hebben gevonden om jullie plan succesvol uit te voeren.

4e. Voeg nu de reflectie op het plan van aanpak, de samenvatting van wat jullie gedaan hebben en de gemaakte video's en foto's toe aan jullie verslag. Gebruik voor het eindverslag de template onder **bijlage 2**.

4f. Lever het eindverslag in bij de docent. De docent kan eventueel wat opmerkingen geven om het verslag beter of vollediger te maken. Verwerk die opmerkingen als het nodig is en lever het eindverslag in ter eindbeoordeling bij je docent of jury.

BIJLAGE 1: PLAN VAN AANPAK TEMPLATE

De template is bedoel om het opstellen van een plan van aanpak makkelijker te maken. Het geeft vooral een idee op welke vragen jullie een antwoord nodig hebben aan het eind van de brainstormsessie en voordat je begint aan de uitvoering. Let op! Deze lijst is nooit compleet en er zullen ongetwijfeld vragen zijn die hieraan toegevoegd dienen te worden door jullie zelf. Om een extra steuntje in de rug te geven hebben we bij elke vraag een voorbeeld antwoord gezet. Ons voorbeeld idee is een kledingruil op school.

DE WAT:

- Het gebied dat jullie willen verduurzamen:
 - * Voorbeeld: kleding
- Het doel dat jullie willen bereiken:
 - * Voorbeeld: anderen bewust maken over het kopen en gebruiken van tweedehands kleding
- Jullie idee om het doel te bereiken:
 - * Voorbeeld: een kledingruil

DE HOE:

- De manier waarop jullie het idee gaan promoten:
 - * Voorbeeld: posters in de schoolgangen ophangen

DE WAAR:

- Op welke locatie willen jullie het idee uitvoeren:
 - * Voorbeeld: de school

DE WANNEER:

- Op welke datum willen jullie het idee uitvoeren:
 - * Voorbeeld: 9 mei, de dag van Europa
- Op welke datum willen jullie beginnen met de voorbereidingen
 - * Voorbeeld: 9 april, een maand voordat het evenementen plaatsvindt
- Op welke datum willen jullie klaar zijn met de voorbereidingen
 - * Voorbeeld: 2 mei, een week voordat het evenement plaatsvindt

DE WIE:

De wie is misschien wel het meest veranderlijke van alle componenten. De wie hangt namelijk ook sterk af van hoeveel mensen jullie in het groepje hebben. Hoe meer mensen er in je groepje zitten, hoe belangrijker het is dat je goede afspraken maakt over wie wat doet en ook voor wanneer! Hieronder geven we enkele voorbeelden aan de hand van een kledingruil op school waar je allemaal aan

zou kunnen denken. We gaan ervan uit dat we vier personen in ons groepje hebben: Jan, Fatima, Elise en Quincy.

WIE DOET WAT:

- Het maken van de posters voor de promotie: Jan en Fatima.
- Het contacteren van de docent of schoolleiding met het verzoek om de aula te gebruiken voor de kledingruil: Quincy
- Het inrichten en versieren van de aula: Quincy en Elise
- Het maken van foto's tijdens de kledingruil voor het verslag: Elise
- Het uitnodigen van een lokale kringloopwinkel om de kleding die niet geruild wordt maar wel weg moet aan het eind van de dag mee te nemen: Elise
- Het opruimen van de aula na de kledingruil: Jan en Elise
- etc.

BIJLAGE 2: EINDVERSLAG TEMPLATE

School:

Namen Groepsleden:

Idee, doel:

Waar en wanneer:

Samenvatting van de voorbereidingen:

Denk aan: Wie deed wat? Wanneer is wat gedaan? Hoe ging het?

Samenvatting van de uitvoering:

Denk aan: Wie deed wat? Wanneer is wat gedaan? Hoe ging het? Was het evenement of het plan succesvol? Hoeveel mensen hebben jullie bereikt?

Terugkijken op het plan van aanpak:

Denk aan: Wie deed wat? Wanneer is wat gedaan? Hoe ging het? Was het evenement of het plan succesvol? Hoeveel mensen hebben jullie bereikt?

COLOFON

'Wat kan ik doen voor groen'

Dit is een uitgave van het Liaisonbureau van het Europees Parlement in Nederland.

Deze modules zijn onderdeel van het onderwijsprogramma European Parliament Ambassador School.

Auteurs: Rijk Willers

Met dank aan Anne-Marie Eekhout voor het inspirerende en fijne commentaar.

© De foto's komen van Adobe Stock met uitzondering van:

Pagina 4, 5, 6, 10 en 16: De Verborgen Impact, Babette Porcelijn, Think Big Act Now

Pagina 12 en 27: Eigen productie

Pagina 24: Europees Parlement

Europees Parlement Liaisonbureau in Nederland

Korte Vijverberg 6

2513 AB Den Haag

www.europeesparlement.nl

Email: epdenhaag@ep.europa.eu

Twitter: EPinNL

Instagram: EPinNL

Facebook: Europees.Parlement.Nederland

Den Haag, Den Haag, januari 2023. Tweede druk

Dit lesmateriaal kan gebruikt worden door scholen die actief deelnemen aan het European Parliament Ambassador School Programme en ook andere scholen.

***YOU ARE IN
CHARGE!***

